

Ratna okupacija u pravu oružanih sukoba

Pozderac, Dominik

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:056310>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

REPUBLIKA HRVATSKA
SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET

Dominik Pozderac

Ratna okupacija u pravu oružanih sukoba

DIPLOMSKI RAD

Mentor:

doc. dr. sc. Trpimir Mihael Šošić

Zagreb, 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. ŠTO JE RATNA OKUPACIJA?	1
2.1. Pojam ratne okupacije	1
2.2. Ciljevi međunarodnog prava ratne okupacije	2
3. IZVORI PRAVA RATNE OKUPACIJE	3
3.1. Haaško pravo	3
3.2. Ženevsko pravo	4
3.3. Običajno međunarodno pravo	5
3.4. Ostali izvori prava ratne okupacije	5
4. RAZVOJ PRAVNIH PRAVILA O RATNOJ OKUPACIJI	7
5. GLAVNA OBILJEŽJA MEĐUNARODNOPRAVNOG REŽIMA RATNE OKUPACIJE	11
5.1. Uspostavljanje režima ratne okupacije	11
5.1.1. Prinudnost kao svojstvo ratne okupacije	13
5.2. Stvarna kontrola nad okupiranim područjem	14
5.2.1. Stvarna kontrola na moru i u zraku	17
5.3. Pitanje suverenosti	17
5.3.1. Prijenos pravnog naslova	19
5.4. Uprava nad okupiranim područjem	19
5.4.1. Odgovornosti uprave	20
5.4.2. Posebno zaštićena imovina	24
5.4.3. Zaštita osoba	27
5.5. Trajanje ratne okupacije	30
6. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA	34

Izjava o izvornosti

Ja, Dominik Pozderac pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Dominik Pozderac, v.r.

(potpis studenta)

SAŽETAK

Ovaj rad bavi se time što je ratna okupacija i koji su njezini ciljevi, tj., koja je svrha prava ratne okupacije. Nakon davanja odgovora na ta pitanja, u radu se govori o povijesti prava ratne okupacije i o njegovom razvoju uglavnom kroz međunarodne ugovore i sudsku praksu iz 19. i 20. st., ali i kroz običajno međunarodno pravo. Nakon toga, rad pruža uvid u važnija obilježja koncepta ratne okupacije: kako i kada je ratna okupacija uspostavljena, važnost prinude u uspostavljanju i izvršavanju efektivne kontrole nad okupiranim područjem, pitanje efektivne kontrole nad dijelovima okupiranog područja, pitanje suverenosti u kontekstu ratne okupacije, tko ima suverenost nad okupiranim područjem, pitanje prijenosa pravnog naslova nad dijelovima okupiranog područja, i prestanka ratne okupacije. To su teoretska pitanja kojima se bavi ovaj rad. Također, rad se dotiče nekih provedbenih pitanja koja proizlaze iz međunarodnopravnih odredaba, kao što su pitanja upravljanja okupiranim područjem, pitanja koja se odnose na imovinu zbačene vlasti i civilnog stanovništva, i pitanja koja se tiču zaštićenih osoba.

ABSTRACT

This paper takes a look at what a belligerent occupation is and what its goals are, i.e., what is the purpose of the law of belligerent occupation. After giving an answer to these questions, the paper takes a look at the history of the law of belligerent occupation and the development of it mostly through international agreements and case law from the 19th and 20th centuries, but also through customary international law. After that, the paper gives insight into some of the features of the concept of belligerent occupation: how and when belligerent occupation is established, importance of coercion in establishing and exercising effective control over the occupied territory, issue of effective control over portions of the occupied territory, issue of sovereignty in context of belligerent occupation, who has sovereignty over the occupied territory, issue of transferring of legal title over the portions of the occupied territory, and termination of the belligerent occupation. These are the theoretical issues that are dealt with in the paper. There is also word about some implementation issues stemming from international legal provisions, like issues of administering occupied territories, issues regarding property of both the ousted government and the civilian population, and issues regarding protected persons and other civilians.

1. UVOD

U ovom radu govorit ćemo o pravu međunarodne ratne okupacije odnosno o pravnom institutu ratne okupacije, počevši s time što je uopće ratna okupacija. Dakako, dotaknut ćemo se razvoja tog prava odnosno pravnog instituta kroz povijest, kada je krenuo razvoj pravnog instituta ratne okupacije kakav danas poznajemo i kako je tekao taj razvoj sve do međunarodnopravne regulative kakvu danas poznajemo. Također, nešto ćemo reći o pravnim izvorima koji predstavljaju temelj prava koje se odnosi na međunarodnu ratnu okupaciju. Nadalje, govorit ćemo o nekim teoretskim postavkama te grane prava kao što su pitanja uspostave režima međunarodne ratne okupacije te trajanja odnosno prestanka ratne okupacije na području zahvaćenom njome, dotaknut ćemo se i pitanja suverenosti nad okupiranim područjem. Također, u radu ćemo govoriti o dužnostima okupacijske sile s obzirom na imovinu koja se nalazi na okupiranome području te o vrlo važnom pitanju zaštite osoba koje se tamo nađu, a posebno civila. Na kraju ćemo dati zaključak na temu prava međunarodne ratne okupacije.

2. ŠTO JE RATNA OKUPACIJA?

2.1. Pojam ratne okupacije

Pravo ratne okupacije je grana *jus in bello* što će reći da je riječ o grani prava međunarodnih oružanih sukoba odnosno o grani međunarodnog humanitarnog prava.¹ Tradicionalno se ratnu okupaciju shvaća kao okupaciju do koje dolazi dok traje ratno stanje.² Danas se ratna okupacija definira kao stanje kod kojeg se dio područja ili cijelo područje neke države stvarno nalazi pod vlašću neprijateljske vojske.³

Što to znači da se dio područja ili cijelo područje neke države stvarno nalazi u vlasti neprijateljske vojske? To, prema pravilima međunarodnog prava, znači stvarno provođenje vlasti od strane države čija vojska je zaposjela područje države čija vlada, koja je pritom zakonita, ne može provoditi svoju vlast nad tim istim područjem.⁴

¹ Dinstein, Y., *The International Law of Belligerent Occupation*, Cambridge, 2009, str. 3

² Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo, 3. dio*, Zagreb, 2006, str. 178.

³ *Ibid.*

⁴ Vidi *infra*, 5.2.

Iz svega toga proizlazi da se ono područje na kojem traje borba ne smatra područjem pod okupacijom odnosno ne smatra se da je neprijateljska vojska u stvarnoj vlasti nad tim područjem jer ako traju borbe očito je da vlast neprijateljske vojske odnosno okupanta nije uvedena, a ako nije uvedena ne može se niti provoditi.⁵

No, u prošlosti je bilo primjera tzv. mješovite ili ratne okupacije na ugovornom temelju.⁶ Riječ je o okupaciji na temelju primirja, a takva primirja su uz vojne klauzule sadržavala i političke odredbe te kod takvih okupacija do uspostavljanja samog režima okupacije nije neposredno dovela oružana borba zaraćenih strana, iako je ratno stanje formalno i dalje postojalo, već primirje koje su zaraćene strane sklopile.⁷ Tako su, npr., prema sporazumu o primirju između Saveznika i Italije iz 1943. savezničke snage bile ovlaštene okupirati određene dijelove talijanskog teritorija.⁸

2.2. Ciljevi međunarodnog prava ratne okupacije

Primarni cilj međunarodnog prava ratne okupacije je omogućavanje preživljavanja stanovništvu okupiranog područja u uvjetima vojne okupacije odnosno humanizacija oružanih sukoba. Naime, kao što Gasser ističe, okupantova prisutnost na okupiranom području zapravo nije legitimna i nije u skladu sa zasadama međunarodnog poretka. Stoga međunarodno pravo isključuje pripojenje okupiranog područja kao način izlaska iz stanja okupacije. No, istovremeno vrijedi presumpcija da je ratna okupacija opravdana, ali samo kao izvanredno stanje, privremenog karaktera. Gasser nadalje podsjeća da se jedno od temeljnih ljudskih prava, pravo na život u vlastitoj državi pod vlastitim strukturama vlasti, ne može obustaviti zauvijek već međunarodnopravni poredak ima za cilj ponovno uspostaviti uvjete u kojima stanovništvo okupiranog područja može odlučivati o svojoj budućnosti. Kako bi se ostavrio primarni cilj međunarodnog prava ratne okupacije, a time i uspostavio mir, potrebno je poštovati pravo sukladno Četvrtoj haaškoj konvenciji o zakonima i običajima rata na kopnu odnosno Pravilniku o zakonima i običajima rata na kopnu (dalje u tekstu: Haaški pravilnik), Konvenciji o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata (dalje u tekstu: Četvrta ženevska konvencija) te međunarodnom običajnom pravu.⁹

⁵ *Ibid.*

⁶ *Ibid.*, str. 181.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

⁹ Gasser, H.-P., *Notes on the Law of Belligerent Occupation*, *Military Law and the Law of War Review*, sv. 45, br. 1-2, 2006, str. 231.-232. Za navedene konvencije vidi *infra*, 3.1. i 3.2.

3. IZVORI PRAVA RATNE OKUPACIJE

S obzirom na to da je pravo ratne okupacije dio prava međunarodnih oružanih sukoba, glavni izvori prava ratne okupacije su jednaki izvorima prava međunarodnih oružanih sukoba, a ti izvori su Haaške konvencije iz 1907., Četvrta ženevska konvencija, Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (dalje u tekstu: Protokol I.) te običajno međunarodno pravo.¹⁰ Pravila sadržana u Haaškim konvencijama tiču se načina odnosno metoda provođenja neprijateljstava i objedinjena su pod nazivom haaško pravo.¹¹ Također, smisao haaškog prava bio je da se očuvaju postojeće strukture vlasti koje bi okupacijska sila zatekla na okupiranom području bez potrebe znatnog miješanja u svakodnevicu stanovništva okupiranog područja te se ono ponajprije bavilo načinima i sredstvima ratovanja.¹² S druge strane, pravna pravila koja štite same osobe, napose neborce i borce *hors de combat* (ranjene vojnike i ratne zarobljenike), pa zapravo i one koji se nađu u rukama okupanta, obuhvaćena su u sintagmi ženevsko pravo.¹³ S vremenom su haaško i ženevsko pravo postali toliko usko povezani da su, prema riječima Međunarodnog suda, prerasli u “jedan jedinstveni kompleksni sustav, koji je danas poznat kao međunarodno humanitarno pravo”, a to je posebno vidljivo u dopunskim protokolima iz 1977. god. (Protokol I. i Dopunski protokol Ženevskim konvencijama od 12. kolovoza 1949. o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba).¹⁴

3.1. Haaško pravo

Temeljni izvor prava ratne okupacije u okviru haaškog prava je Četvrta haaška konvencija odnosno Konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu iz 1907. god. (dalje u tekstu: Četvrta haaška konvencija), točnije Pravilnik o zakonima i običajima rata na kopnu, koji se nalazi u prilogu Četvrte haaške konvencije i njezin je sastavni dio. U Haaškom pravilniku posebnu važnost za pravo ratne okupacije ima odjeljak III. (čl. 42. – 56.).¹⁵ Zapravo, riječ je o temeljnom izvoru prava ratne okupacije uopće.¹⁶ Ispočetka je bila

¹⁰ Benvenisti, E., *The International Law of Occupation*, 2. izd., Oxford, 2012, str. 11.

¹¹ Glazier, D., *Ignorance is Not Bliss: The Law of Belligerent Occupation and the U.S. Invasion of Iraq*, Rutgers Law Review, sv. 58, br. 1, 2005, str. 133.

¹² Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 11. Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 128.

¹³ Glazier, *op. cit.* (bilj. 11), str. 133.

¹⁴ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 128-129.

¹⁵ Za tekst Četvrte haaške konvencije i Haaškog pravilnika na hrvatskom jeziku vidi: Bakotić, B., Galli, T. (ur.), *Izbor međunarodnih ugovora o vođenju neprijateljstava*, Zagreb, 2001, str. 5-20.

¹⁶ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 6.

doživljavana kao izvor prava poput svakog drugog međunarodnog ugovora, ali s vremenom, kroz praksu država, razvio se stav da odražava običajno pravo.¹⁷ Prva potvrda toga od strane neke mjerodavne institucije stigla je u presudi Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu:

“Pravila o provođenju rata na kopnu izražena u (Haaškoj) Konvenciji bez ikakve sumnje su predstavljala napredak spram postojećeg međunarodnog prava u vrijeme kada su usvojena. No... do 1939. ta pravila sadržana u Konvenciji su priznata od strane svih civiliziranih naroda, i smatralo se da odražavaju pravila i običaje rata.”¹⁸

Međunarodni vojni sud za Daleki istok je ponovio stajalište Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu. Niti Međunarodni sud nije ostao bez riječi po tom pitanju te je i on, prvo u Savjetodavnom mišljenju u predmetu “Pravne posljedice izgradnje zida u okupiranom palestinskom teritoriju” iz 2004. god., a zatim u predmetu “Oružane aktivnosti na području Konga” (Demokratska Republika Kongo protiv Ugande) iz 2005. god., iznio stajališta usmjerena kao i ona međunarodnih vojnih sudova uspostavljenih za suđenje počiniteljima zločina u vrijeme Drugog svjetskog rata.¹⁹ Koje je značenje toga što Četvrta haaška konvencija odražava običajno pravo? Priroda Četvrte haaške konvencije ogleda se u obvezatnosti njezinih odredaba za sve države pa i one koje nisu stranke same Konvencije jer je međunarodno običajno pravo općeobvezatno.²⁰

3.2. Ženevsko pravo

Četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine odnose se na zaštitu žrtava rata, a to su: Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu (I.), Konvencija za poboljšanje položaja ranjenika, bolesnika i brodolomaca oružanih snaga na moru (II.), Konvencija o postupanju s ratnim zarobljenicima (III.) i Konvencija o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata (IV.).²¹ U njima su okupljeni propisi tzv. ženevskog prava koji nadopunjuju haaško pravo. U vrijeme kada su usvojene četiri Ženevske konvencije, prve tri su bile prerade postojećih tekstova na tom području dok je sadržaj četvrte predstavljao novinu²² odnosno do njezinog usvajanja nije bilo izvora ugovornog prava koji je sadržavao propise o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata, barem ne u mjeri u kojoj ih sadrži Četvrta

¹⁷ *Ibid*, str. 5.

¹⁸ Citirano prema: Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 5.

¹⁹ *Ibid*.

²⁰ *Ibid*.

²¹ Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata iz 1949. i dopunski protokoli iz 1977., Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 5/1994.

²² Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 6.

ženevska konvencija, a to posebno čini u člancima 27. – 34. te 47. - 78.²³ Njezin čl. 154. kaže da je ona komplementarna Haaškome pravilniku.

Najsuvremeniji izraz ženevskog prava je Protokol I. koji nadopunjuje odnosno nadomješta pojedine odredbe već spomenutih Ženevskih konvencija, a također sadrži odredbe koje se tiču pravnog režima ratne okupacije.

3.3. Običajno međunarodno pravo

U čl. 38. st. 1 toč. b) Statuta Međunarodnog suda,²⁴ gdje su nabrojani izvori međunarodnog prava, kaže se što je međunarodni običaj odnosno običajno pravo te se shvaća kao opća praksa prihvaćena kao pravo.²⁵ Običajno pravo je oduvijek imalo važnu ulogu u definiranju obveza okupanta.²⁶ No, problem kod običajnog prava je uvijek taj što je ono *jus non scriptum*.²⁷ Zato se kroz povijest, ne samo što se tiče međunarodnog običajnog prava već i običajnog prava u ostalim granama prava, može vidjeti težnja prema kodifikaciji običajnopравниh pravila, koja su se prvotno u velikoj mjeri nalazila u vojnim priručnicima, pa je u konačnici i došlo do usvajanja, konkretno, Haaških konvencija 1899. i 1907. god., a onda i Ženevskih konvencija 40 do 50 godina kasnije. S jedne strane običajno pravo ima problem što je *jus non scriptum*, s druge strane upravo ono, za razliku od ugovornog prava, ima obvezujući karakter za sve države.²⁸

3.4. Ostali izvori prava ratne okupacije

Izuzev gore navedenih izvora prava ratne okupacije postoje neki posebni izvori prava koji se bave samo nekim određenim pitanjima vezanim uz ratnu okupaciju, a u ovome radu se nećemo detaljnije baviti njima već ćemo ih samo spomenuti. Tako je za pitanja zaštite kulturne baštine na okupiranom području relevantna Haaška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba iz 1954. god. s Protokolom, te Drugi protokol iz 1999. koji ju dopunjuje.²⁹

²³ Gasser, *op. cit.* (bilj. 9), str. 230.

²⁴ Povelja Ujedinjenih naroda (dalje u tekstu: Povelja UN-a), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 15/1993.

²⁵ Vidi: *supra*, uz bilj. 9.

²⁶ Gasser, *op. cit.* (bilj. 9), str. 230.

²⁷ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 4.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 12. Vidi *infra*, 5.4.2.

Sukladno glavi VII. Povelje UN-a, Vijeće sigurnosti izvršavajući svoje zadaće prema Povelji može usvajati rezolucije. Pod uvjetom da se na taj način ne bi kršile kogentne norme te pod uvjetom da se na isti način ne bi kršilo načelo *ultra vires* s obzirom na ovlasti Vijeća, tim rezolucijama bi se mogle okupantu nametnuti dodatne obveze ili bi mu se mogle dodijeliti dodatne ovlasti.³⁰ Primjere takvih rezolucija Vijeća sigurnosti, kao što su Rezolucija 1483, Rezolucija 1511 i Rezolucija 1546, nalazimo u slučaju okupacije Iraka (2003.-2004. god.), a njima su se uređivala pitanja poput početka i kraja okupacije, pitanja provođenja vlasti od strane Privremene koalicijske vlasti te djelokrug i institucije.³¹

U vrijeme kada nakon Drugog svjetskog rata dolazi do razvoja ženevskog prava, razvija se i međunarodno pravo zaštite ljudskih prava.³² Pionirski dokument na području međunarodnog prava zaštite ljudskih prava je Opća deklaracija o ljudskim pravima koja je usvojena u Općoj skupštini UN-a 1948. god.³³ Svrha joj je bila postaviti ciljeve prema kojima bi države trebale težiti i potaknuti sklapanje međunarodnih ugovora kojima će države preuzeti konkretne obveze. Ti ugovori načelno ne prestaju vrijediti za vrijeme trajanja oružanog sukoba, no isto tako, kao ugovorno pravo, obvezuju stranke oružanog sukoba samo ako su stranke pojedinih ugovora.³⁴

Naposljetku, u vezi s izvorima prava ratne okupacije smatramo da je potrebno istaknuti Martensovu klauzulu. Ona se nalazi u uvodu Četvrte haške konvencije te izrijekom predviđa za slučajeve koji nisu uređeni ugovorima sljedeće: “stanovništvo i ratnici ostaju pod zaštitom i vladavinom načela međunarodnog prava koja proizlaze iz običaja ustanovljenih među civiliziranim narodima, iz zakona čovječnosti i zahtjeva javne savjesti.” Ta klauzula se primjenjuje u slučajevima kada u određenoj situaciji nema norme ugovornog prava, ali i u slučajevima kada nema ni pravila međunarodnog običajnog prava jer tada kao krajnje pribježište za zaštitu prava nastupaju zakoni čovječnosti i zahtjevi javne savjesti.³⁵ Drugim riječima, i onda kada ne postoje niti pisano niti običajno pravo ljudi koji se nađu u situaciji ratne okupacije uživat će određenu zaštitu.

³⁰ *Ibid.*, str. 18.

³¹ *Ibid.*, str. 18. i 249.-275.

³² Vidi: *infra*, uz bilj. 62.

³³ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 67-68.

³⁴ *Ibid.*, str. 68.

³⁵ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 130.

4. RAZVOJ PRAVNIH PRAVILA O RATNOJ OKUPACIJI

Pravo ratne okupacije ima svoje korijene u *jus in bello* odnosno u pravilima koja su regulirala provođenje neprijateljstava još od vremena drevnih civilizacija (drevna Indija, Kina, antički Rim i sl.).³⁶ Pravila o provođenju neprijateljstava su se razvijala kroz srednji vijek, a te teme su se dotaknuli i značajni pravници 17. i 18. st. Hugo Grotius i Emer de Vattel.³⁷ No, moderna kodifikacija tih pravila započinje otprilike sredinom 19. st.,³⁸ a nešto prije toga, u prvoj polovici 19. st., nakon Napoleonskih ratova, započinje oblikovanje međunarodnog režima ratne okupacije u modernom smislu.³⁹ Zatim je 1863. god. izrađen Lieberov kodeks kao preteča kodifikacije prava ratne okupacije.⁴⁰ Riječ je o priručniku namijenjenom vojsci SAD-a u Američkom građanskom ratu koji se kasnije proširio i u Europu te je postao temelj za daljnji razvoj međunarodnog prava ratne okupacije.⁴¹ Iste godine kada je izrađen i objavljen Lieberov kodeks, osnovan je Međunarodni odbor Crvenog križa pod čijim je djelovanjem već sljedeće, 1864. god., donesena prva Ženevska konvencija, koja se ticala neboraca, poglavito medicinskog osoblja, i boraca koji su izvan borbenog stroja zbog bolesti odnosno ozljeda,⁴² a to su zaštićene osobe i prema suvremenom pravu ratne okupacije.

Nadalje, Lieberov kodeks je bio ugrađen u deklaraciju usvojenu na Bruxelleskoj konferenciji 1874. koja nikada nije ratificirana. Ta deklaracija sadržavala je brojne odredbe koje su se odnosile na ratovanje na kopnu uključujući odredbe koje su regulirale pitanja ratne okupacije.⁴³ Nešto kasnije, Institut za međunarodno pravo je odlučio nastaviti razvoj prava ratne okupacije u obliku Priručnika o pravilima i običajima rata koji je usvojen u Oxfordu 1880. god., a glavnu ulogu u njegovom sastavljanju imao je Gustave Moynier.⁴⁴ Taj priručnik nije izrađen kao formalna kodifikacija te se nije u mnogome razlikovao od Bruxelleske deklaracije već je bio logičnije strukturiran.⁴⁵ Na samome kraju 19. st. (1899. god.) održana je Prva haaška mirovna konferencija.⁴⁶ Na njoj su revidirani rezultati Bruxelleske

³⁶ Glazier, *op. cit.* (bilj. 11), str. 128.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 8.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ Glazier, *op. cit.* (bilj. 11), str. 129.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*, str. 130.

⁴⁴ *Ibid.*, str. 162.

⁴⁵ *Ibid.*, str. 162.-163.

⁴⁶ *Ibid.*, str. 131.

konferencije iz 1874. god. te je usvojena Druga haaška konvencija o zakonima i običajima rata na kopnu koja regulira ratovanje na kopnu uključujući i ratnu okupaciju.⁴⁷ Zapravo, ta Haaška konvencija je značajna jer predstavlja prvu kodifikaciju običajnog prava ratne okupacije na međunarodnopravnoj razini koja je u znatnoj mjeri ratificirana.⁴⁸

1907. godine održala se Druga haaška mirovna konferencija koja do današnjeg dana predstavlja najopsežniji pokušaj reguliranja provođenja neprijateljstava.⁴⁹ Na toj konferenciji usvojeno je čak 13 konvencija i jedna deklaracija, a ti dokumenti ticali su se, između ostalog, mirnog rješavanja međudržavnih sporova, ograničavanja uporabe sile radi utjerivanja dugova, započinjanja neprijateljstava, pravila i običaja rata na kopnu, prava i dužnosti neutralnih sila u slučaju rata na kopnu, statusa neprijateljskih trgovačkih brodova u slučaju izbijanja neprijateljstava, prenamjene trgovačkih brodova u ratne brodove, polaganja mina u moru, bombardiranja od strane pomorskih snaga u vrijeme rata, prilagođavanja načela Ženevske konvencije iz 1864. god. na pomorsko ratovanje, određenih ograničenja u odnosu na izvršavanje prava na uzapćenje, osnivanja međunarodnog pljenovnog suda te prava i dužnosti neutralnih sila u okviru pomorskog ratovanja.⁵⁰ Također, potrebno je istaknuti da su te dokumente usvojile i izradile države u kojima je zajedno bila obuhvaćena većina svjetske populacije unatoč tome što je konferenciji nazočilo svega 25 država te imajmo na umu da su mnoge države sudionice bile kolonijalne sile, a kolonija je dio države.⁵¹

Ubrzo nakon što su usvojene haaške konvencije 1907. god., prije svega Četvrta haaška konvencija, pojavili su se prvi slučajevi na koje su se odredbe tih akata mogle primijeniti. Tako, malo prije početka Prvog svjetskog rata, 1912. god. Italija je okupirala Dodekanez, koji je bio dio Osmanskog Carstva, da bi 1923. god. i stekla suverenost nad njima nakon što joj ih je Osmansko Carstvo prepustilo na temelju Mirovnog ugovora sklopljenog u Lausannei.⁵² Priča oko Dodekaneza ne staje ovdje jer su se ponovno našli pod ratnom okupacijom, između 1945. i 1947. god., ovoga puta su ih okupirali Britanci koji su ih u konačnici prepustili Grcima.⁵³

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*, str. 132.

⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, str. 133.

⁵² Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 9.

⁵³ *Ibid.*

Najznačajniji primjer ratne okupacije u Prvome svjetskome ratu je onaj u kojem je gotovo cijeli teritorij Belgije bio okupiran od strane Njemačkog Carstva od 1914. do 1918. god. te su se tada pokazali nedostaci Četvrte haaške konvencije (iz 1907. god.).⁵⁴

Unatoč tome što je u velikoj mjeri obilježen raznim zvjerstvima, posebno od strane Sila osovine, koja su kulminirala u vidu Holokausta, u Drugome svjetskome ratu vrijedi istaknuti britansku okupaciju Libije koja je bila provođena na temelju Haaškog pravilnika.⁵⁵ Događanja u Drugome svjetskom ratu, koja su bila protivna ne samo haaškim konvencijama već i običajnom međunarodnom pravu, potaknula su preradu, proširenje i preobrazbu prava ratne okupacije s ciljem daljnje humanizacije u vidu Četvrte ženevske konvencije.⁵⁶

Ženevsko pravo započelo je svoj razvoj još 1864. god.,⁵⁷ a dopunjavano je na konferencijama 1906. i 1929. god.⁵⁸ Na konferenciji 1929. god. usvojena je prva konvencija posebno posvećena postupanju s ratnim zarobljenicima te je tada predstavljala nadopunu haaškog prava koje je u ograničenijem opsegu rješavalo to pitanje.⁵⁹ Nadalje, Ženevska konferencija planirana za 1940. god. nije održana tada zbog Drugog svjetskog rata, ali je održana 1949. god., godinu dana nakon što je Međunarodni odbor Crvenog križa izradio nacrt četiriju Ženevskih konvencija te nakon iskustva Drugog svjetskog rata.⁶⁰ Nacrti tih konvencija, o kojima je već bila riječ, usvojeni su na diplomatskoj konferenciji u Ženevi, a njihov sadržaj da se otprilike iščitati iz naslova svake pojedine konvencije.⁶¹ Najznačajnija je Četvrta ženevska konvencija jer ona predstavlja zaokret u međunarodnom pravu stavljajući naglasak na zaštitu pojedinaca odnosno, među ostalim, na humanizaciju prava ratne okupacije te istodobno odražava početak razvoja međunarodnog prava zaštite ljudskih prava.⁶²

U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, sve do raspada SSSR-a, u mnogim slučajevima države okupanti nisu htjeli priznati da su okupanti niti je bilo osude od strane međunarodne zajednice za njihove radnje unatoč tome što je po Povelji UN-a Vijeće sigurnosti te organizacije bilo i jest ovlašteno prokazivati takve radnje.⁶³ Tako se Kina u slučaju ratne okupacije Tibeta 1950. god. pozivala na sizerensko-vazalski odnos kako bi ukinula

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*, str. 9-10.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Vidi: *supra*, uz bilj. 13.

⁵⁸ Glazier, *op. cit.* (bilj. 11), str. 133.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*, str. 133.

⁶¹ Vidi: *supra*, 3.2.

⁶² Glazier, *op. cit.* (bilj. 11), str. 134.

⁶³ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 11.

neovisnost Tibeta. Indija se 1961. god. u slučaju okupacije Goe pozivala na to da je to njezina enklava, a slične argumente su imale Argentina kod okupacije Falklandskog otočja 1982. god. i Irak u slučaju okupacije Kuvajta 1990. god.⁶⁴ Pored toga, bilo je slučajeva u kojima je država opravdavala angažman svojih postrojbi na teritoriju druge države pod izlikom da ju je pozvala vlada druge države kako bi joj pomogla ugušiti unutardržavne nemire pa je tako Vijetnam intervenirao 1978. god. u Kambodži, SSSR 1979. god. u Afganistanu, SAD 1983. god. u Grenadi i 1989. god. u Panami.⁶⁵ Naravno, sama činjenica da se vojska jedne države nalazi na području druge države ne znači da se radi o ratnoj okupaciji.

Daljnji razvoj ženevskog prava nastavio se 1977. god. dvama dodatnim protokolima uz Ženevske konvencije iz 1949. god. Prvi se odnosi na zaštitu žrtava međunarodnih oružanih sukoba, a Drugi protokol se tiče nemeđunarodnih oružanih sukoba odnosno onih sukoba koji nisu međudržavnog karaktera. Za daljnji razvoj pravila ratne okupacije osobito je bio važan Protokol I.⁶⁶

⁶⁴ *Ibid.*, str. 10.

⁶⁵ *Ibid.*, str. 11.

⁶⁶ Glazier, *op. cit.* (bilj. 11), str. 134.-135.

5. GLAVNA OBILJEŽJA MEĐUNARODNOG REŽIMA RATNE OKUPACIJE

U ovome poglavlju sagledat će se neka glavna obilježja pravnog režima ratne okupacije. Prije svega, postoje uvjeti koji trebaju biti zadovoljeni kako bi se ratna okupacija mogla uspostaviti, a govoreći o uvjetima potrebnima za uspostavljanje tog režima istaknut ćemo ulogu prinude kao svojstva ratne okupacije. Kada budu ispunjeni ti uvjeti dolazimo do pitanja koje područje potpada pod režim ratne okupacije odnosno odgovorit ćemo na pitanje je li potrebna stvarna kontrola nad područjem zahvaćenim tim režimom, a otvara se i pitanje suverenosti odnosno tko ima suverenost nad okupiranim područjem, koja prava ima okupant na okupiranom području te je li moguće prenijeti pravni naslov nad tim područjem. Također, pitanja vezana uz prirodu uprave okupacijske sile na okupiranom području će biti dotaknuta uključujući odgovornosti okupanta u vezi s tim područjem. Zatim, javljaju se pitanja vezana uz stanovništvo okupiranog područja te pitanja korištenja odnosno uporabe imovine na okupiranom području kao i njezine zaštite. U vezi s te dvije kategorije, stanovništvo i imovina, bit će govora o dužnostima okupanta spram njih. Naposljetku treba raspraviti pitanja vezana uz trajanje odnosno prestanak ratne okupacije.

5.1. Uspostavljanje režima ratne okupacije

Čl. 2. st. 1. svih četiriju Ženevskih konvencija iz 1949. god. kaže sljedeće:

“Osim odredaba koje treba da stupe na snagu još u vrijeme mira, ova će se Konvencija primjenjivati u slučaju objavljenog rata ili nekoga drugoga oružanog sukoba koji izbije između dvije ili više visokih stranaka ugovornica, čak i ako jedna od njih ne priznaje ratno stanje.”

Zatim se u st. 2. istog članka dodaje:

“Konvencija će se također primjenjivati u svim slučajevima okupacije čitavoga ili dijela područja visoke stranke ugovornice, čak i ako ta okupacija ne naiđe ni na kakav vojni otpor.”

Te odredbe još podupire čl. 6. st. 1. Četvrte ženevske konvencije: “Ova će se Konvencija primjenjivati čim započne neki sukob ili okupacija spomenuti u članku 2.”

Iz tih odredaba Ženevskih konvencija iz 1949. god. može se zaključiti da je ratna okupacija jedan od načina na koji se ratno stanje između zaraćenih država očituje.⁶⁷ Primjerice, kada jedna država silom zauzme područje druge države, automatski postoji ratno stanje između tih dviju država pa čak i onda kada država čije područje se nađe pod ratnom okupacijom ne pruži nikakav otpor protiv okupacije (npr. njemačka okupacija Danske u Drugome svjetskome ratu).⁶⁸ Stoga, možemo zaključiti da rat može dovesti do ratne okupacije, ali i rat može započeti ratnom okupacijom.⁶⁹

U pravilu da bismo mogli govoriti o ratnoj okupaciji odnosno da bi međunarodno pravo ratne okupacije bilo primjenjivo mora postojati međunarodni oružani sukob, tj. u njega moraju biti uključene barem dvije države.⁷⁰ No, od tog pravila postoje iznimke kada je međunarodno pravo ratne okupacije primjenjivo i u slučaju nemeđunarodnih oružanih sukoba.

Prema čl. 1. st. 1. i Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima pravo na samoodređenje naroda je kolektivno ljudsko pravo dodijeljeno svim narodima koje, zapravo, znači da svaki narod može odlučiti o političkom uređenju u kojem će živjeti.⁷¹ Također, u predmetu koji se odnosi na spor između Portugala i Australije o Istočnome Timoru iz 1995. god. Međunarodni sud je rekao da je pravo na samoodređenje naroda jedno od ključnih načela suvremenog međunarodnog prava.⁷² S pravom naroda na samoodređenje povezana je i odredba čl. 1. st. 4. Protokola I. uz Ženevske konvencije, koja za posljedicu ima da se odredbe Protokola pa onda i odredbe Ženevskih konvencija primjenjuju na oružane sukobe “u kojima se narodi bore protiv kolonijalne dominacije i strane okupacije te protiv rasističkih režima u ostvarivanju prava naroda na samoodređenje””, koji se stoga pream Protokolu I. smatraju međunarodnim oružanim sukobima.

Još postoji jedan slučaj kada bi se se međunarodno pravo ratne okupacije moglo primjenjivati u oružanim sukobima koji su sami po sebi nemeđunarodnog karaktera, tj. ne uključuju dvije ili više zaraćenih država, a iznosi ga Dinstein. To je slučaj kada središnja državna vlast prizna ustanike kao zaraćenu stranu.⁷³ Čl. 3. Ženevskih konvencija iz 1949. god. propisuje čega su se stranke sukoba barem dužne pridržavati u slučaju nemeđunarodnih oružanih sukoba koji

⁶⁷ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 32.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Vidi: *supra*, str. 1.

⁷¹ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 51.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*, str. 34.

izbiju na području neke od stranaka ugovornica tih konvencija, ali priznanjem ustanika, prema Dinsteinu, oni stječu međunarodnopravni subjektivitet te se prema tome oružani sukob između njih i središnje državne vlasti koja ih je priznala treba tretirati kao da je riječ o međunarodnom oružanom sukobu.⁷⁴

No, kao što obrazlaže Benvenisti, i prije nego režim ratne okupacije bude uspostavljen za tada još potencijalnog okupanta mogu se javiti neke obveze. On bi, prema njegovu stajalištu, bio dužan prilikom pripremanja napada poduzeti mjere kako ne bi nanio prekomjernu štetu lokalnom civilnom stanovništvu neprijateljskog područja, mora uzeti u obzir posljedice svojih vojnih djelovanja na to stanovništvo, dužan je isplanirati pružanje hitne pomoći, kako bi spriječio pljačkanja i ostale zločine te je dužan osigurati hranu i zaklon za to stanovništvo.⁷⁵ Drugim riječima, okupant je dužan poduzeti napore kako bi u što kraćem vremenu uspostavio stvarnu kontrolu nad okupiranim područjem.⁷⁶

5.1.1. Prinudnost kao svojstvo ratne okupacije

Ako država silom okupira cijelo ili dio područja druge države riječ je o ratnoj okupaciji te između tih država postoji ratno stanje bez obzira na opravdanja koja okupant nudi, ali ako okupant okupira područje druge države na temelju pristanka druge države onda više ne govorimo o ratnoj već o *occupatio pacifica*.⁷⁷ Kada govorimo o pristanku na okupaciju potrebno je naglasiti da taj pristanak mora biti valjan, u suprotnome opet će biti riječ o ratnoj okupaciji. Što znači da pristanak mora biti valjan? To znači da ne smije biti iznuđen prisilom. Pristanak za okupiranje daje priznata vlast države čije područje je predmet okupacije i ta vlast (ne samo ona koja je dala pristanak već i svaka koja dođe nakon nje) može produljivati dani pristanak dokle god hoće odnosno može ga povući kada god hoće. No, smatra se da je pristanak povučen kada više ne odražava osnovnu ideju onoga koji ga je dao, npr. tako je Međunarodni sud proglasio južnoafričku ratnu okupaciju nad područjem Namibije pošto je Opća skupština UN-a porekla Južnoafričkoj Republici mandat nad područjem Namibije.⁷⁸

Kod ratne okupacije ma koliko god ona trajala treba imati na umu njezin prinudan karakter jer autoritet okupanta na okupiranom području ne proizlazi iz volje naroda okupiranog

⁷⁴ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 34.

⁷⁵ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 57.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 35.

⁷⁸ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 67.

područja odnosno demokracija nema funkcionalne važnosti za upravljanje područjem pod ratnom okupacijom već je svrha režima ratne okupacije postizanje odgovarajućih vojnih ili sigurnosnih ciljeva.⁷⁹ Prinudnost u režimu ratne okupacije vidljiva je također u sudbenoj nadležnosti okupanta odnosno vojne uprave koju on uspostavlja na okupiranom području. Unutar okvira predviđenih međunarodnim pravom oružanih sukoba okupant je nadležan donositi pravne propise na okupiranom području, provoditi sudbenu vlast nad stanovništvom okupiranog područja te je nadležan provoditi pravne akte koje je donio odnosno nadležan je zahtijevati njihovo poštivanje od strane onih na koje se odnose.⁸⁰ U slučaju nužde, okupant može privremeno ukinuti ili preinačiti postojeći pravni poredak,⁸¹ a pravni temelj za to nalazi se u čl. 64. st. 2. Četvrte ženevske konvencije:

“Okupacijska sila, međutim, može stanovništvo okupiranog područja podvrgnuti odredbama koje su prijeko potrebne da bi mogla udovoljavati svojim obvezama iz ove Konvencije i osigurati redovitu upravu područja te sigurnost okupacijske sile, bilo pripadnika i imovine oružanih snaga ili okupacijske uprave, bilo ustanova i komunikacija kojima se koristi.”

No, okupantu nikada nije dozvoljeno donositi propise u suprotnosti bilo s haaškim bilo sa ženevskim pravom.⁸²

5.2. Stvarna kontrola nad okupiranim područjem

U čl. 42. Haaškog pravilnika stoji:

“(1) Područje se smatra okupiranim kad je faktično stavljeno pod vlast neprijateljske vojske. (2) Okupacija se proteže samo na područja gdje je takva vlast uspostavljena i u stanju da se vrši.”

Prema toj odredbi Četvrte haaške konvencije područje se smatra okupiranim kada se faktički nalazi u vlasti neprijateljske vojske odnosno kada neprijateljska vojska efektivno kontrolira određeno područje.⁸³ Sukladno tome Međunarodni sud je rekao sljedeće u slučaju “Oružane aktivnosti na području Konga” (iz 2005. god.):

⁷⁹ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 35.

⁸⁰ *Ibid.*, str. 46.

⁸¹ *Ibid.*, str. 109.

⁸² Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 113.

⁸³ *Ibid.*, str. 42.-43.

“Kako bi došao do zaključka je li država, čije oružane snage se nalaze na području druge države kao rezultat intervencije, ‘okupacijska sila’ u značenju pojma kako ga shvaća *jus in bello*, Sud mora ispitati ima li dovoljno dokaza koji ukazuju da je spomenuta vlast [navedena u čl. 42. Haaškog pravilnika] stvarno uspostavljena i izvršavana od strane države koja je intervenirala u područjima u pitanju. U ovom predmetu Sud se treba uvjeriti da ugandske oružane snage u DRK-u [Demokratskoj Republici Kongo] nisu samo bile smještene na određenim lokacijama nego su također svojom vlašću nadomještale onu kongoanske Vlade. U tom slučaju, bilo kakvo opravdanje dano od strane Ugande za svoju okupaciju bilo bi bez ikakve važnosti; niti bi bilo relevantno je li ili nije Uganda uspostavila strukturiranu vojnu upravu okupiranog područja.”⁸⁴

Istog mišljenja bio je i Međunarodni kazneni sud u slučaju Lubanga iz 2007. god.⁸⁵ Efektivna kontrola je *conditio sine qua non* ratne okupacije.⁸⁶

Dakle iz drugog stavka čl. 42. Haaškog pravilnika vidljiva su dva uvjeta koja moraju biti kumulativno ispunjena kako bi bila riječ o ratnoj okupaciji. Prvi je činjenica da je doista uspostavljena vlast nad određenim područjem od strane okupacijske sile, a drugi je mogućnost okupacijske sile da izvršava tu uspostavljenu vlast.⁸⁷ To će reći da vlast okupanta proizlazi iz činjenice kontrole nad okupiranim područjem.⁸⁸

No, kada se područje koje se smatra okupiranim stvarno nalazi pod vlašću okupacijske sile? To se utvrđuje s pomoću testa stvarne kontrole područja.⁸⁹ Prema tom testu stvarna kontrola nad okupiranim područjem od strane okupanta postoji ako vojska okupacijske sile može u razumnom vremenu poslati vojne odrede u dijelove okupiranog područja kako bi se osjetila vlast okupanta na tom području.⁹⁰ Zapravo, odgovor na pitanje postojanja stvarne kontrole varira od slučaja do slučaja. Primjerice, u predmetu SAD protiv Lista (Wilhelm) i drugih pred Međunarodnim vojnim sudom u Nürnbergu (tzv. slučaj “Taoci”) taj sud je rekao da je Njemačka i dalje bila okupant na područjima Jugoslavije, bez obzira na to što su partizani s vremena na vrijeme mogli kontrolirati dijelove tog područja, jer su Nijemci bilo kada mogli

⁸⁴ Citirano prema: *ibid.*, str. 43.

⁸⁵ *Ibid.*, str. 11.

⁸⁶ *Ibid.*, str. 43.

⁸⁷ *Ibid.*, str. 42.

⁸⁸ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 43.

⁸⁹ *Ibid.*, str. 43-51.

⁹⁰ *Ibid.*, str. 51.

preuzeti fizičku kontrolu nad tim prostorima.⁹¹ S druge strane u slučaju SAD protiv Otta Ohlendorfa i drugih (tzv. slučaj *Einsatzgruppen*) isti sud je rekao, na temelju toga što su partizani znali zauzeti značajne dijelove okupiranog područja, da se to područje ne smatra okupiranim dok ne završe borbe.⁹² Također, stupanj kontrole koji je potreban da bude stvarna može ovisiti o terenu, gustoći naseljenosti, itd. te nije potrebno da vojne snage okupanta budu prisutne u svakom dijelu okupiranog područja, a to je vidljivo i iz stava Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu u predmetu Taoci i Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u predmetu Naletilić i Martinović (dalje u tekstu: Naletilić).⁹³ U predmetu Naletilić Međunarodni kazneni sud za bivšu Jugoslaviju rekao je da okupant mora imati dovoljan broj snaga na okupiranom području ili takve kapacitete s tim učinkom da se u razumnom vremenu osjeti njegova vlast na okupiranom području.⁹⁴

Pored testa stvarne kontrole nad okupiranim područjem postoje obveze okupanta prema pojedincima koji se nađu u vlasti neprijateljske vojske jer je cilj međunarodnog prava ratne okupacije, između ostaloga, reguliranje odnosa između zaraćene strane odnosno okupanta i pojedinaca koji nisu državljanima zaraćene strane, a nađu se u njezinoj vlasti.⁹⁵ Tako, prema Četvrtoj ženevskoj konvenciji i Protokolu I., okupacijska sila je dužna u najširem mogućem opsegu pružati zaštitu zaštićenim osobama koje se nađu pod njezinom vlašću, ali to vrijedi i za zaraćenu stranku na području druge države prije nego bude uspostavljen režim okupacije.⁹⁶ Stoga, uspostavljanjem vlasti okupacijske sile nad područjem druge države ona postaje odgovorna prema bivšoj vlasti, trećim državama u vezi s tim područjem (ponajprije spram susjednih država) te spram stanovništva okupiranog područja i to ne samo za svoje radnje već i za radnje poduzete od strane pojedinaca (npr. pljačke od strane lokalnog stanovništva, nesuzbijanje sukoba između različitih etničkih skupina i sl.) unutar tog područja prema pravilima o odgovornosti države baš kao da je riječ o njezinom području.⁹⁷ Primjerice, Međunarodni sud je u presudi u predmetu “Oružane aktivnosti na području Konga” (Demokratska Republika Kongo protiv Ugande) iz 2005. god., rekao da je Uganda odgovorna za sve radnje i propuste svoje vojske, kao i za čine drugih osoba koje nisu pripadnici oružanih snaga Ugande, na području DR Konga odnosno na neprijateljskom području sve vrijeme

⁹¹ *Ibid.*

⁹² *Ibid.*

⁹³ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 44.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 51-52.

⁹⁶ *Ibid.*, str. 52. Vidi: *infra*, 5.4.3.

⁹⁷ *Ibid.*, str. 52-53.

dokle god se vojska Ugande nalazila na tom području, ali samo ako je Uganda okupacijska sila.⁹⁸

5.2.1. Stvarna kontrola na moru i u zraku

Ratna okupacija ne može počivati samo na pomorskoj ili zračnoj snazi okupanta već te snage mogu pružati potporu kopnenim snagama na kopnenom području koje je pod ratnom okupacijom.⁹⁹ Uspostavom stvarne kontrole na kopnu ona se proteže i na susjedni pojas mora i na zračni prostor iznad okupiranog područja.¹⁰⁰ Prema čl. 88. Oxfordskog priručnika za pomorsko ratovanje iz 1913. god., koji je usvojen u okviru Instituta za međunarodno pravo:

“Okupacija pomorskog područja, zaljeva, tjesnaca, sidrišta, luka, i teritorijalnih voda, postoji samo kada istovremeno postoji okupacija kopnenog područja, bilo od strane pomorskih ili vojnih snaga. Okupacija, u tom slučaju, je podložna pravilima i običajima rata na kopnu.”¹⁰¹

Okupirano područje obuhvaća i kontinentalnu orubinu koja predstavlja produžetak kopna.¹⁰² Također, nije posve jasno smatra li se okupacijska sila odgovornom glede korištenja prirodnih bogatstava mora i podmorja uz dio kopna na kojemu je uspostavljen okupacijski režim ako se ta prirodna bogatstva nalaze, npr., u isključivom gospodarskom pojasu ili epikontinentalnom pojasu koji se nastavlja na pojas obale pod okupacijom te služe gospodarstvu okupiranog područja, a svrgnuta vlast nema pristup obali s područja nad kojim ima vlast *de facto*. Prema Benvenistiju, u takvim slučajevima može biti da je odgovorna zbačena vlast ili se zaraćene stranke međusobno dogovore o korištenju prirodnih bogatstava.¹⁰³

5.3. Pitanje suverenosti

Ratna okupacija ne utječe na suverenost.¹⁰⁴ Država, čije područje se nalazi pod ratnom okupacijom, *de facto* gubi vlast nad tim područjem, no *de jure* zadržava pravni naslov

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 44.

¹⁰⁰ *Ibid.*, str. 47.

¹⁰¹ *Ibid.*

¹⁰² *Ibid.*

¹⁰³ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 55.

¹⁰⁴ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 49.

odnosno suverenost nad tim područjem.¹⁰⁵ Drugim riječima, okupant faktičkim stjecanjem vlasti nad okupiranim područjem stječe samo pojedina suverena prava,¹⁰⁶ ali ne i pravni naslov nad tim područjem.¹⁰⁷ Danas to proizlazi iz čl. 4. Protokola I. koji kaže ovako:

“Primjena Konvencija i ovog Protokola, kao i sklapanje njima predviđenih sporazuma, ne utječe na pravni položaj stranaka sukoba. Ni okupacija nekog područja, niti primjena Konvencija i ovoga Protokola ne utječu na pravni položaj dotičnog područja.”

Također, nije moguće jednostranom radnjom izvršiti aneksiju okupiranog područja.¹⁰⁸ Tako je Vijeće sigurnosti UN-a 1990. god. usvojilo Rezoluciju 662 u kojoj je reklo da aneksija Kuvajta od strane Iraka u bilo kojem obliku i pod bilo kakvim izgovorom nije pravno valjana, i smatra se ništavnom.¹⁰⁹ Vijeće sigurnosti UN-a isto je reklo u Rezolucijama 478 (iz 1980. god.) i 497 (iz 1981. god.) kao odgovorima na izraelske pokušaje da pripoji Istočni Jeruzalem i Golansku visoravan.¹¹⁰ Zanimljivo je istaknuti stavove izraelskog Vrhovnog suda u predmetima Yinon proizvodnja i prodaja prehrambenih proizvoda d.o.o. protiv Qaraan i drugih (dalje u tekstu: Yinon) i Hamada protiv Izraelskog koncerna za osiguranje vozila i drugih (dalje u tekstu: Hamada).¹¹¹ U predmetu Yinon rekao je da ratna okupacija ne predstavlja temelj za stjecanje pravnog naslova nad okupiranim područjem, a u predmetu Hamada je kazao da pravo koje je na snazi u okupiranom području se mora smatrati stranim iz perspektive okupanta pa čak i ako ga je donijela vojna uprava koju je okupant postavio.¹¹² Uz sve to Međunarodni sud je u Savjetodavnom mišljenju u predmetu Pravne posljedice izgradnje zida u okupiranom palestinskom teritoriju iz 2004. god. zaključio da događaji koji se razvijaju na područjima okupiranim od strane Izraela, prije svega na području Istočnog Jeruzalema, ne utječu na promjenu izraelskog statusa kao okupanta.¹¹³

Možemo, dakle, zaključiti da s obzirom na to da je suverenost jedan od konstitutivnih elemenata države, a rat odnosno bilo kakva upotreba oružane sile nisu pravno dopušteni, ratnom okupacijom neće doći do gubitka suverenosti države čije područje bude okupirano

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Vidi: *supra*, uz bilj. 90.

¹⁰⁷ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 49.

¹⁰⁸ *Ibid.*, str. 50.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ *Ibid.*

¹¹¹ *Ibid.*

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Ibid.*

kao niti do prestanka same te države. Država čije područje bude okupirano će samo privremeno trpjeti nemogućnost izvršavanja suverenosti nad tim područjem, njezina suverenost nad tim područjem neće prestati ratnom okupacijom.

5.3.1. Prijenos pravnog naslova

Država čije je područje okupirano može prenijeti pravni naslov nad okupiranim područjem na okupanta na sporazuman način odnosno međunarodnim ugovorom, ali samo ako takav ugovor ne bi bio sklopljen kao posljedica prijetnje silom ili do njegovog sklapanja ne bi dovela upotreba sile protivno načelima međunarodnog prava koja su utjelovljena u Povelji UN-a takav sporazum o ustupu bi bio ništetan prema Bečkoj konvenciji o pravu međunarodnih ugovora iz 1969. god.¹¹⁴ Slučaj kada bi prijenos pravnog naslova s države čije područje je okupirano na okupanta bio valjan bio bi kada bi to bio izraz prava naroda na samoodređenje odnosno kada bi to bila volja naroda koji živi na okupiranom području.¹¹⁵ U prošlosti je tako Jordan u Ugovoru o miru s Izraelom, sklopljenom 1994. god., napustio pregovore o Zapadnoj obali prepuštajući rješenje tog pitanja Izraelu i palestinskom narodu, a isto je učinio Egipat 16 godina ranije u Camp Davidu što se tiče Pojasa Gaze.¹¹⁶ Ta ista država bez problema bi mogla prenijeti pravni naslov nad okupiranim područjem na treću državu, no, to samo može izazvati vojne i političke komplikacije za okupanta.¹¹⁷ Još valja spomenuti da se područje može ustupiti nekoj državi na temelju plebiscita odnosno referenduma tj. općeg glasovanja stanovništva okupiranog područja o pitanju kome bi to područje trebalo pripasti.

S druge strane, okupant ne može valjano ustupiti okupirano područje trećoj državi jer nema pravni naslov na kojem bi to mogao, nema suverenost na tom području niti ima to pravo.¹¹⁸

5.4. Uprava nad okupiranim područjem

Kako bi izvršavala stvarnu kontrolu nad okupiranim područjem okupacijska sila nije primorana oformiti posebne upravne institucije unatoč stavu Međunarodnog kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju u predmetu Naletilić u kojem je taj Sud smatrao da je potrebno uspostaviti privremenu upravu na okupiranom području od strane okupanta, ali, zapravo,

¹¹⁴ *Ibid.*, str. 51 i 271.

¹¹⁵ *Ibid.*, str. 52.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*, str. 51.

¹¹⁸ *Ibid.*, str. 51.

činjenica postojanja odnosno nepostojanja okupantovih upravnih struktura na okupiranom području ne mijenja činjenicu postojanja ratne okupacije na tom istom području.¹¹⁹ Uspostavljanje uprave nad okupiranim područjem u velikoj mjeri će ovisiti o prirodnim odnosno geografskim karakteristikama okupiranog područja, njegovoj veličini, očekivanom trajanju ratne okupacije te o gustoći naseljenosti tog područja.¹²⁰ Bez obzira je li okupacijska sila oformila upravne strukture na okupiranom području uprava nad tim područjem je vojna, ali unutar nje može djelovati osoblje koje nije dio vojske pa čak i pripadnici lokalnog stanovništva, a također okupant može osnovati civilnu upravu u okviru vojne uprave.¹²¹

Također, dopuštena je samouprava od strane lokalnog stanovništva okupiranog područja, a to potkrepljuje i praksa Europskog suda za ljudska prava.¹²² Naime, u predmetu *Loizidou protiv Turske* taj Sud je rekao da nije važno održava li stvarnu kontrolu nad okupiranim područjem izravno vojska okupanta ili se ona održava preko lokalne uprave koja je podložna okupantu.¹²³ Primjer takve podređene lokalne uprave je danska vlada u Drugome svjetskome ratu, a primjer slučaja kada je okupacijska sila po okupaciji postavila novu lokalnu vlast je palestinska vlast u Pojasu Gaze i na Zapadnoj obali prema Ugovorima iz Osla.¹²⁴

Na vrhu te upravne strukture, kako god ona izgledala, je vrhovni vojni zapovjednik imenovan od strane okupacijske sile, a to znači da svi službenici i dužnosnici koji djeluju u okviru uprave okupiranog područja odgovaraju njemu.¹²⁵ Taj vrhovni vojni zapovjednik je pak odgovoran višim razinama u vojnoj hijerarhiji okupanta te je dužan provoditi politiku okupanta na okupiranom području.¹²⁶

5.4.1. Odgovornosti okupanta

Prema čl. 43. Haaškog pravilnika okupacijska sila je dužna “poduzeti sve mjere koje su u njezinoj moći da ponovno uspostavi i osigura, koliko je god to moguće, javni red i

¹¹⁹ *Ibid.*, str. 55.

¹²⁰ *Ibid.*, str. 55-56.

¹²¹ *Ibid.*, str. 56.

¹²² *Ibid.*, str. 57.

¹²³ *Ibid.*, str. 58.

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ *Ibid.*, str. 56.

¹²⁶ *Ibid.*

sigurnost, poštujući, osim u slučaju krajnje spriječenosti, zakone koji su na snazi u toj zemlji.” Izvršavanje tih dužnosti ovisi o raznim faktorima, kao što su: sigurnost okupacijske sile, potrebe stanovništva okupiranog područja, trajanje okupacije te resursi dostupni okupantu.¹²⁷ Okupant je dužan održati strukture vlasti na okupiranom području do ponovnog uspostavljanja vlasti države čije područje je okupirano, a čl. 43. Haaškog pravilnika im pruža širok spektar mogućnosti da u tome uspije pa je pritom vrlo pogodan za okupanta, dopušta mu uvođenje raznih novih politika.¹²⁸

Na okupiranom području vrijedi kazneno zakonodavstvo države čije područje je okupirano tj. na snazi su oni kazneni propisi koji su bili na snazi i prije nego je uspostavljen pravni režim ratne okupacije. Okupacijska sila, prema čl. 64. st. 1. Četvrte ženevske konvencije može ukinuti ili suspendirati kazneno zakonodavstvo okupiranog područja ako ono predstavlja prijetnju sigurnosti za okupanta ili priječi primjenu te Konvencije. Nadalje, stavak 2. tog članka dopušta okupantu da donosi propise koji su prijeko potrebni da bi okupant mogao udovoljavati obvezama iz te Konvencije, da bi mogao osigurati redovitu upravu okupiranog područja, vlastitu sigurnost, sigurnost pripadnika i imovine okupantovih snaga ili uprave te sigurnost ustanova i komunikacija kojima se okupant koristi. U čl. 68. st. 1. Četvrte ženevske konvencije navodi kaznena djela počinjena na okupiranom području za koja se jedino mogu izreći internacija i zatvore kao mjere lišenja slobode zaštićenim osobama:

“Zaštićena osoba koja počini djelo s jedinom namjerom da šteti okupacijskoj sili, a da to djelo nije napad na život ili tjelesni integritet pripadnika okupacijskih snaga ili uprave, da ne znači ozbiljnu kolektivnu opasnost, niti da se njime nanosi velika šteta na imovini okupacijskih snaga ili uprave ili na postrojenjima koja upotrebljavaju, podliježe kazni internacije ili običnog zatvora, pod uvjetom da ta internacija ili taj zatvor bude razmjeran počinjenom djelu.”

S druge strane, u stavku 2. istoga članka Konvencija predviđa smrtnu kaznu za zaštićene osobe onda kada su okrivljene za špijunažu, tešku sabotazu na okupantovim vojnim postrojenjima te za slučajeve kada su okrivljene za počinjenje kaznenog djela s umišljajem koje je dovelo do smrti jedne ili više osoba, a uz to potrebno je da zakonodavstvo koje je bilo na snazi na okupiranom području na početku okupacije predviđa smrtnu kaznu za te slučajeve. Također, prema stavku 3. istoga članka:

¹²⁷ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 76.

¹²⁸ *Ibid.*, str. 76-79.

“Smrtna se kazna zaštićenju osobi može izreći samo ako je pozornost suda bila osobito skrenuta na činjenicu da optuženik, s obzirom na to da nije državljanin okupacijske sile, nije prema njoj vezan nikakvom obvezom vjernosti.”

Bitno je još naglasiti da, prema čl. 65. Četvrte ženevske konvencije, kaznenopravne odredbe koje donosi okupant ne mogu imati retroaktivan učinak.¹²⁹

Nadalje, okupacijska sila ima prava i obveze s obzirom na lokalne resurse okupiranog područja, može se njima služiti odnosno može ih koristiti, ali mora ih i štiti.¹³⁰ Zapravo, okupant je dužan uspostaviti kontrolu nad lokalnim resursima okupiranog područja i dužan je štiti te resurse od zagađenja i prekomjerne eksploatacije, pljačkanja i ostaloga te ih je dužan pravedno i razumno raspoređivati među stanovništvom okupiranog područja.¹³¹ Pravo ratne okupacije poznaje dvije vrste ograničenja s obzirom na korištenje resursa okupiranog područja, jedna vrsta odnosi se na privatnu odnosno javnu imovinu, a druga na svrhu korištenja te imovine.¹³²

Četvrta haaska konvencija štiti privatnu imovinu tako što zabranjuje konfiskaciju u čl. 46, pljačku u čl. 47 te kolektivna kažnjavanja u čl. 50. Haaškog pravilnika.¹³³ Prema čl. 53. st. 2. istog Pravilnika određena privatna imovina koja se može koristiti u vojne svrhe kao što su prijevozna sredstva i sredstva komunikacije bilo na kopnu, na moru ili u zraku, isključujući slučajeve koji su uređeni pomorskim pravom, spremišta oružja te sve vrste ratne opreme, može se oduzeti za vojne potrebe, čak i ako pripada privatnim osobama, ali mora se vratiti po nastupanju mira te se mora dati naknada za njeno korištenje. Čl. 52. istog instrumenta dozvoljava rekviziciju imovine i usluga općina i stanovništva okupiranog područja za potrebe vojske okupacijske sile, pod uvjetom: da rekvizicija bude razmjerna mogućnostima okupiranog područja i da za stanovnike tog područja ne podrazumijeva obvezno sudjelovanje u ratnim aktivnostima protiv svoje domovine (st. 1.), te zatim da se, koliko je to moguće, za predmete rekvizicije da gotovina, a ako nije moguće dati gotovinu da se izdaju priznanice te da se dugovani iznosi što prije podmire (st. 3.). U predmetu Abu Rian i drugi protiv IDF-ovog zapovjednika za Judeju i Samariju izraelski Vrhovni sud je potvrdio da Haaški pravilnik dopušta privremeno oduzimanje privatnih nekretnina u vojne svrhe uz kompenzaciju.¹³⁴

¹²⁹ Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 179.

¹³⁰ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 81.

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Ibid.*

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 226-227.

Također, isti Sud je u slučaju Juha protiv vojnog zapovjednika za Judeju i Samariju postavio 3 kumulativna uvjeta za takvo privremeno oduzimanje: 1) oduzimanje mora biti na određeno vrijeme uz mogućnost produljenja; 2) vlasnik imovine koja je predmet oduzimanja automatski oduzimanjem stječe ovlaštenje na traženje kompenzacije te 3) pravo na naknadu štete prouzročene oduzetoj imovini.¹³⁵ Rekvizicija je dopuštena samo ako je upravljena za potrebe vojske okupanta, a primjer iz sudske prakse koji to potvrđuje je slučaj “Brodogradilište *Gusto*” koji je raspravljen pred nizozemskim sudom 1947. god., a u kojem je isti sud rekao da njemačke vlasti u Drugome svjetskome ratu nisu mogle tražiti od brodogradilišta okupiranog nizozemskog područja, nakon što su ga rekvirirali, izgradnju bagera za produbljivanje riječnih korita na okupiranim područjima Rusije.¹³⁶

Što se tiče javne imovine u čl. 53. st. 1. Haaškog pravilnika stoji:

“Vojska koja je okupirala područje može zaplijeniti samo gotovinu, fondove i dospjele tražbine u vlasništvu države, skladišta oružja, prijevozna sredstva, skladišta i zalihe te uopće svu pokretnu državnu imovinu koja se može upotrijebiti za ratne operacije.”

Inače, korištenje javne imovine je ograničeno opsegom te svrhom njezina korištenja.¹³⁷ Čl. 55. Haaškog pravilnika propisuje da će se okupant smatrati upraviteljem i plodouživačem samo u odnosu na javne zgrade, šume, poljoprivredna dobra i nekretnine u vlasništvu neprijateljske države koje se nalaze na okupiranom području uz dužnost dobrog gospodarenja tom imovinom te u skladu s pravilima koja vrijede za plodouživanje. Prema presudi Međunarodnog suda u predmetu “Oružane aktivnosti na području Konga” (Demokratska Republika Kongo protiv Ugande) iz 2005. god., prekomjerna eksploatacija prirodnih resursa druge države mogla bi se smatrati pljačkom pa bi takvo ponašanje bilo zabranjeno prema čl. 47. Haaškog pravilnika.¹³⁸ S druge strane, što se tiče svrhe korištenja javne imovine, ona se može koristiti za zadovoljavanje potreba sigurnosti okupacijske sile, ali samo u mjeri u kojoj je to potrebno za upravljanje okupiranim područjem i kako bi se zadovoljile osnovne potrebe stanovništva tog područja, ne i za zadovoljavanje potreba okupacijske sile odnosno njegovog

¹³⁵ *Ibid.*, str. 227.

¹³⁶ *Ibid.*, str. 229.

¹³⁷ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 82.

¹³⁸ *Ibid.*

stanovništva na neokupiranom području odnosno na onome koje je pod suverenom okupacijske sile.¹³⁹

Nadalje, čl. 51. Haaškog pravilnika dopušta okupantu prikupljanje doprinosa na okupiranom području, a čl. 48. tog Pravilnika dopušta ubiranje poreza, pristojbi i dažbina, ali uz ograničenja koja postavljaju pravila o raspodjeli i razrezu poreza koja su važeća te će morati snositi troškove uprave na okupiranom području u onoj mjeri u kojoj ih je morala snositi zakonita vlada prije okupacije.

5.4.2. Posebno zaštićena imovina

Bez obzira na to je li riječ o imovini općina (arhivi, javni registri), ustanova namijenjenih bogoslužju, obrazovanju, dobrotvornim svrhama, znanosti ili o imovini umjetničkih ustanova pa čak i ako je ta imovina državna, prema njoj se treba odnositi kao da je privatna odnosno uživati će posebnu zaštitu. Stoga je svako oduzimanje te imovine ili namjerno uništavanje ili nanošenje štete tim ustanovama, kao i povijesnim spomenicima, umjetničkim djelima te znanstvenim djelima, biti zabranjeno i bit će predmet sudskih postupaka.¹⁴⁰ Iznimka, kada je dopušteno oduzeti takvu imovinu, namjerno uništiti ili nanijeti štetu takvim ustanovama, povijesnim spomenicima, umjetničkim i znanstvenim djelima, postoji kada ta imovina na neki način pridonosi neprijateljskim vojnim naporima.¹⁴¹

Do 1954. god. pitanje zaštite kulturnih dobara u uvjetima ratne okupacije bilo je uređeno Haaškim pravilnikom iz 1907. god., a tada je pod okriljem UNESCO-a donesena već spomenuta Haaška konvencija kao prvi cjeloviti međunarodni ugovor koji se tiče zaštite kulturnih dobara.¹⁴² Ta konvencija u svom čl. 5. posebno govori o slučaju ratne okupacije pa tako u stavku prvom tog članka okupacijska sila će, koliko je to moguće, pomagati mjerodavnim vlastima u zaštiti i očuvanju njenih kulturnih dobara, a prema Johnsonovom tumačenju, čak i tako da će osoblju zaduženom za zaštitu kulturnih dobara, koliko to dopuštaju sigurnosni razlozi, biti dopušteno izvršavanje njihovih zadataka i u slučaju ako se nađu u rukama okupanta.¹⁴³ U st. 2. istog članka okupantu se nameće dužnost poduzimanja

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ Johnson, J. C., *Under New Management: The Obligation to Protect Cultural Property during Military Occupation*, *Military Law Review*, sv. 190-191, 2006-2007, str. 120-121. Andrassy *et al.*, *op. cit.* (bilj. 2), str. 180.

¹⁴¹ *Ibid.*, str. 121.

¹⁴² *Ibid.*, str. 125.

¹⁴³ *Ibid.*, str. 127.

hitnih mjera potrebnih za zaštitu kulturnih dobara stradalih u vojnim operacijama.¹⁴⁴ Na temelju odredaba Konvencije mogu se iščitati dva slučaja kada je okupant dužan pružiti zaštitu kulturnim dobrima.¹⁴⁵ Prvi slučaj je kada je mjerodavnim vlastima potrebna pomoć u zaštiti kulturnih dobara ili kada te mjerodavne vlasti zatraže pomoć okupanta.¹⁴⁶ Drugi slučaj je kada državne vlasti okupiranog područja ne mogu djelovati kako bi same zaštitile kulturna dobra. Tada je okupant dužan poduzeti mjere nužne za zaštitu tih dobara, ali samo za zaštitu onih dobara koja su stradala vojnim djelovanjem.¹⁴⁷

Protokol I. u čl. 52. st. 1. propisuje zabranu napadanja civilnih objekata te zabranjuje da oni budu predmet represalija, a u čl. 53. propisuje zabranu vršenja bilo kakvih neprijateljskih čina koji bi bili usmjereni protiv povijesnih spomenika, djela od umjetničkog značaja ili bogoslužnih prostora koji čine kulturnu odnosno duhovnu baštinu nekog naroda, zatim zabranjuje uporabu tih dobara za potporu vojnim naporima i zabranjuje represalije nad takvim dobrima. Te odredbe su važne sa pravni režim ratne okupacije zbog njihovog humanog karaktera odnosno jer pravo ratne okupacije ima za cilj olakšati preživljavanje, a onda i život stanovništvu okupiranog područja, čemu pridonosi zaštita civilnih objekata, povijesnih spomenika, umjetničkih djela te bogoslužnih prostora tim više ako oni čine kulturnu odnosno duhovnu baštinu nekog naroda.

Što se tiče imovine namijenjene za medicinske svrhe u čl. 57. Četvrtе ženevske konvencije stoji sljedeće:

“(1) Okupacijska sila može rekvirirati civilne bolnice, da bi se u njima njegovali ranjeni i bolesni pripadnici oružanih snaga, samo privremeno i u slučajevima hitne potrebe te pod uvjetom da su pravodobno poduzete odgovarajuće mjere kojima se osiguravaju njega i liječenje pacijenata i potrebe civilnog stanovništva za bolničkim smještajem. (2) Materijal i spremišta civilnih bolnica ne mogu se rekvirirati dok su potrebni za zadovoljavanje potreba civilnog stanovništva.”

Na tom tragu je i odredba čl. 14. st. 2. Protokola I. koja kaže da okupant ne može rekvirirati civilne sanitetske jedinice, njihov materijal odnosno opremu sve dok postoji potreba za zadovoljavanje medicinskih potreba lokalnog stanovništva i kako bi se mogla pružati odgovarajuća njega ranjenicima i bolesnicima koji se već liječe. No, u čl. 14. st. 3. postoje

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*, str. 147.

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

posebni uvjeti kada unatoč tome što propisuje čl. 14. st. 2. okupant može rekvirirati sredstva navedena u tom stavku. To su: kada su ta sredstva nužna za osiguranje medicinske pomoći bolesnicima i ranjenicima okupantovih oružanih snaga ili ratnim zarobljenicima, zatim, da se uvede ograničenje rekvizicije dok postoji takva potreba te da se odmah poduzmu odgovarajuće mjere za zadovoljavanje medicinskih potreba civilnog stanovništva te onih ranjenika i bolesnika koji su već podvrgnuti liječenju. Iz gore navedenog može se zaključiti da rekvizicija nije dopuštena za buduće potrebe iako su predviđive.¹⁴⁸

Nadalje, što se tiče imovine organizacija civilne zaštite, ona je također zaštićena odredbama Protokola I. Taj međunarodnopravni instrument u svom čl. 63. st. 4. zabranjuje okupacijskoj sili odvratanje od primjerene upotrebe zgrada ili materijala koji pripadaju organizacijama civilne zaštite odnosno što ih one upotrebljavaju, kao i njihovo rekviriranje, ako bi takvo rekviriranje ili odvratanje bilo na štetu civilnog stanovništva. No, okupant bi mogao rekvirirati te zgrade odnosno materijal uz uvjet daljnjeg poštovanja općeg pravila iz stavka 4. istoga članka te ako se kumulativno ispune dva posebna uvjeta kako to propisuje st. 5. istoga članka. Prvi od ta dva uvjeta traži da zgrade odnosno materijal budu nužni za neke druge potrebe civilnog stanovništva, a drugi da rekvizicija odnosno promjena namjene tih zgrada odnosno materijala ne traje dulje nego postoji potreba za tim. Što se tiče skloništa kao posebne vrste imovine na raspolaganju civilnom stanovništvu odnosno koja je nužna za njegove potrebe, okupant ne može promijeniti njihovu namjenu niti ih, prema stavku 6. članka 63., može rekvirirati. Posebno uređenje postoji u čl. 67. st. 3. i 4. za imovinu (zgrade i materijal) koja je za stalno dodijeljena organizacijama civilne zaštite te koja je isključivo namijenjena obavljanju zadataka civilne zaštite, a inače je vojna. Na vojnu imovinu inače se primjenjuje ratno pravo pa će se tako i u slučaju ako imovina spomenuta u prošloj rečenici padne u ruke okupanta na istu primjenjivati ratno pravo. Namjena takve imovine može se promijeniti ako bi to bilo u korist imperativne vojne potrebe te ako su uz to prethodno poduzete mjere koje je potrebno poduzeti kako bi se zadovoljile potrebe lokalnog stanovništva.

¹⁴⁸ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 223.

5.4.3. *Zaštita osoba*

Okupacijska sila na okupiranom području ima neke dužnosti spram civilnog stanovništva. Sukladno čl. 46. st. 1. Haaškog pravilnika okupacijska sila je dužna poštovati obiteljsku čast i prava, život, privatnu imovinu, vjerska uvjerenja te obavljanje vjerskih obreda svakog pojedinca pa onda i cijelog stanovništva na okupiranom području. U službi te odredbe je i čl. 54. st. 2. Protokola I. koji zabranjuje napadanje, uništavanje, uklanjanje te činjenje neuporabljivim dobara prijeko potrebnih za preživljavanje civilnog stanovništva okupiranog područja, kako bi se, zbog značaja tih dobara za opskrbu, to stanovništvo ili neprijateljska strana lišili tih dobara, bez obzira na motive, ali prema st. 5. istoga članka zabrane iz st. 2. gube značenje zabrana ako bi takva postupanja zahtijevale imperativne vojne potrebe radi obrane državnog područja od invazije. Dalje, u čl. 55. st. 1. Četvrte ženevske konvencije stoji dužnost okupanta da u najvećoj mjeri u kojoj može, uzimajući u obzir sredstva koja su mu na raspolaganju, stanovništvu osigura opskrbu potrebnim živežnim namirnicama i lijekovima. Tu odredbu nadopunjuje st. 1. članka 69. Protokola I. nametanjem dužnosti okupantu da je pored osiguranja opskrbe stanovništva živežnim namirnicama i lijekovima dužan, u najvećoj mogućoj mjeri, s obzirom na sredstva kojima raspolaže, te bez ikakvog nepovoljnog razlikovanja, pobrinuti se za dobavljanje odjeće, posteljine, sredstava potrebnih za hitno ukonačenje, predmeta za vjerske obrede te ostalih potrepština važnih za preživljavanje stanovništva okupiranog područja. Još prema čl. 27. st. 1. Četvrte ženevske konvencije, zaštićene osobe imaju pravo na poštovanje svoje ličnosti, časti, obiteljskih prava, vjerskih obreda i uvjerenja, navika, običaja, imaju pravo da se s njima čovječno postupa te da ih se štiti od nasilja, zastrašivanja, javne radoznalosti i uvreda. Kršenje tih prava namjernim nanošenjem velike patnje ili ozbiljnih ozljeda tijelu ili zdravlju zaštićenih osoba predstavlja tešku povredu Četvrte ženevske konvencije prema njezinom čl. 147., a i predstavlja ratni zločin prema Rimskome statutu Međunarodnog kaznenog suda.¹⁴⁹

Čl. 50. Haaškog pravilnika zabranjuje kolektivno kažnjavanje odnosno kažnjavanje stanovništva za djela koja su počinili pojedinci, a da se, pritom, stanovništvo ne može smatrati odgovornim. No, ne navodi uvjete pod kojima bi se, ako uopće, stanovništvo smatralo ili barem moglo smatrati odgovornim za radnje pojedinaca niti odgovara na pitanje osobne odgovornosti jedne osobe za radnje druge osobe (npr. osobna odgovornost jednog

¹⁴⁹ *Ibid.*, str. 151.

člana obitelji za radnje drugog člana obitelji). Čl. 33. st. 1. Četvrte ženevske konvencije daje odgovor na prethodna pitanja i konačno rješava moguću dilemu.¹⁵⁰ U njemu stoji sljedeće:

“Nijedna zaštićena osoba ne može biti kažnjena za djelo koje nije osobno počinila. Kolektivne kazne, kao i sve mjere zastrašivanja ili terorizma, zabranjene su.”

Što se tiče premještanja stanovništva Četvrta ženevska konvencija u čl. 49. st. 1. zabranjuje deportacije zaštićenih osoba na područje okupanta te na područja drugih država, dok u st. 2. dopušta evakuaciju okupiranog područja radi sigurnosti tamošnjeg stanovništva ili zbog imperativnih vojnih razloga. Također, u st. 1. čl. 78. istog međunarodnog instrumenta stoji da okupant može zbog imperativnih sigurnosnih razloga zaštićene osobe podvrći internaciji ili prisilnom boravku.

Također, okupacijska sila prema čl. 51. st. 1. Četvrte ženevske konvencije ne smije prisiljavati stanovništvo okupiranog područja na služenje u njezinim oružanim snagama niti smije propagirati dobrovoljno uvojačenje, makar je dobrovoljno uvojačenje samo po sebi dopušteno. No, prisiljavanje na rad izvan oružanih snaga je dopušteno pod uvjetima koje donose stavci 2. – 4. članka 51. Četvrte ženevske konvencije:

“(2) [Okupacijska sila] ne može zaštićene osobe prisiliti da rade ako nisu navršile osamnaest godina, a tada samo na poslovima koji su nužni za potrebe okupacijske vojske ili za službe od javnog interesa, ishranu, smještaj, odijevanje, prijevoz ili zdravlje stanovništva okupirane zemlje. Zaštićene se osobe ne mogu prisiliti ni na koji posao koji bi ih obvezao da sudjeluju u vojnim operacijama. Okupacijska sila ne može primorati zaštićene osobe da upotrebom sile osiguravaju postrojenja gdje su na prisilnom radu.

(3) Rad se obavlja samo unutar okupiranog područja na kojem se nalaze osobe čije su usluge rekvirirane. Svaka se takva osoba, utoliko koliko je to moguće, zadržava na svojem redovitom radnom mjestu. Radnicima će se plaćati pravična naknada, a posao će biti razmjern njihovim fizičkim i intelektualnim sposobnostima. Na zaštićene osobe podvrgnute radu na koji se odnosi ovaj članak primjenjuje se važeće zakonodavstvo okupirane zemlje o uvjetima rada i mjerama zaštite, osobito što se tiče plate, trajanja radnog vremena, opreme, naknade za ozljede na radu i profesionalne bolesti.

¹⁵⁰ *Ibid.*, str. 154.

(4) Rekvizicija radne snage nipošto ne smije dovesti do mobilizacije radnika u neku vojnu ili poluvojnu organizaciju.”

Posebnu zaštitu na okupiranom području uživaju izbjeglice, žene i djeca. Izbjeglice koji su državljani okupacijske sile i koje su otišle u izbjeglištvo na okupirano područje prije nego je ono okupirano štite se prema čl. 70. st. 2. Četvrte ženevske konvencije:

“Državljanima okupacijske sile koji su se prije početka sukoba sklonili na okupirano područje mogu se uhititi, goniti, osuditi ili deportirati izvan okupiranog područja samo za djela počinjena nakon početka neprijateljstava ili za kaznena djela prema općem pravu počinjena prije neprijateljstava, a koja bi prema pravu države čije je područje okupirano opravdavala izručenje u vrijeme mira.”

Izbjeglicama, neovisno o državljanstvu (uključujući i apatride) prema mjerodavnim međunarodnopravnim instrumentima te nacionalnom pravu zaštitu pruža i Protokol I. svojim čl. 73 upućujući na odredbe Četvrte ženevske konvencije.¹⁵¹ Također, postoje mnoge odredbe koje s posebnim naglaskom pružaju zaštitu ženama i djeci. Žene posebno spominje čl. 27. st. 2. Četvrte ženevske konvencije te čl. 76. Protokola I. Prema čl. 27. st. 2. Četvrte ženevske konvencije žene se posebno štiti od svih napada na njihovu čast, a posebno od silovanja, prisiljavanja na prostituciju te ostalih oblika povrede čudoređa. Nadalje, čl. 76. st. 2. i 3. Protokola I. dodaju tome sljedeće:

“(2) Trudnice i majke male djece koja o njima ovise, koje su uhićene, zatočene ili internirane iz razloga vezanih uz oružani sukob, imat će najveću moguću prednost prilikom razmatranja njihovih slučajeva.

(3) Stranke sukoba u najvećoj će mogućoj mjeri nastojati izbjeći izricanje smrtno kazne trudnicama ili majkama male djece koja o njima ovise za, djela počinjena u svezi s oružanim sukobom. Smrtna kazna za takva djela neće se nad njima izvršiti.”

S druge strane, djecu posebno štite čl. 50. Četvrte ženevske konvencije te čl. 77. Protokola I. Prema čl. 50. Četvrte ženevske konvencije okupant će, u suradnji s državnim i lokalnim vlastima okupiranog područja, olakšati uspješno djelovanje ustanova čija namjena je njega i odgoj odnosno školovanje djece (st. 1.), poduzet će sve potrebne mjere radi lakše identifikacije djece i registracije njihovih roditelja (st. 2.). Što se tiče siročadi odnosno djece

¹⁵¹ *Ibid.*, str. 180-182.

koja su odvojena od svojih obitelji i za koju se niti jedan bliski rođak ili prijatelj ne može pobrinuti, okupacijska sila je dužna poduzeti mjere za njihovo uzdržavanje i odgoj odnosno školovanje ako su lokalne ustanove za to neprikladne, s tim da to, ako je moguće, čini osoba istog državljanstva, jezika i vjere kao i dijete (st. 3.). Nadalje, u čl. 50. st. 5. Četvrte ženevske konvencije okupantu se zabranjuje sprečavanje primjene povlaštenih mjera, usvojenih prije okupacije, koje idu u prilog djeci do petnaest godina, a koje se tiču hrane, medicinske njege te zaštite od posljedica rata. Čl. 77. Protokola I. nadopunjuje zaštitu djece. U stavku 1. traži da se djeca posebno poštuju i štite od svakog oblika povrede ćudoređa. Stavak 2. kaže sljedeće:

“Stranke sukoba poduzet će sve moguće mjere kako djeca do petnaest godina ne bi izravno sudjelovala u neprijateljstvima, osobito suzdržavajući se od njihova novaćenja u svoje oružane snage.”

Ako bi ipak djeca mlađa od petnaest godina sudjelovala izravno u neprijateljstvima te ako bi pala pod vlast protivničke stranke i dalje bi uživala posebnu zaštitu koju pruža ovaj članak, bez obzira na svoj status ratnih zarobljenika (st. 3.). U stavku 4. nastavlja se pružanje zaštite djeci propisivanjem da će se uhićena, zatočena ili internirana djeca iz razloga vezanih uz oružani sukob držati u prostorijama koje su odvojene od onih u kojima se drže odrasli, izuzev slučajeva obitelji smještenih kao obiteljske zajednice. Naposljetku, stavak 5. tog članka štiti od smrtne kazne za djela u svezi s oružanim sukobom djecu koja u trenutku počinjenja djela nisu navršila osamnaest godina.¹⁵²

5.5. Trajanje ratne okupacije

Ratna okupacija prestaje kada uvjeti za njezinu uspostavu prestanu postojati.¹⁵³ Također, ratna okupacija može samo djelomično prestati odnosno može prestati na dijelu okupiranog područja na tri načina: 1) sporazumom zaraćenih stranaka; 2) promjenom linije bojišnice te 3) jednostranom odlukom okupanta.¹⁵⁴

Često ratne stanje formalno postoji nakon što prestane provođenje neprijateljstava zaraćenih, a samim time i stanje ratne okupacije na određenom području. To je slučaj tzv. okupacije

¹⁵² *Ibid.*, str. 184-186.

¹⁵³ Vidi *supra*, 5.1.

¹⁵⁴ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 274.

nakon neprijateljstava koju se ne smije miješati s *occupatio pacifica* jer ova za razliku od *occupatio pacifica*¹⁵⁵ nije konsenzualna već je zamišljena kao okupacija koja bi trebala trajati od trenutka prestanka neprijateljstava dok ne dođe do zaključenja ugovora o miru.¹⁵⁶ Prema tome i nakon prestanka vojnih operacija će se primjenjivati međunarodnopravne odredbe koje se odnose na ratnu okupaciju sukladno čl. 6. st. 3. Četvrte ženevske konvencije:

“Na okupiranom području primjena ove Konvencije prestaje godinu dana nakon općeg prestanka vojnih operacija; međutim, okupacijska će sila za vrijeme trajanja okupacije – utoliko koliko vrši funkcije vlade na tom području – biti vezana odredbama sljedećih članaka ove Konvencije: 1. do 12, 27, 29. do 34, 47, 49, 51, 52, 53, 59, 61. do 77. i 143.”

Zapravo, prema čl. 3. Protokola I. on i Ženevske konvencije od 12. kolovoza 1949. će se primjenjivati na području stranaka sukoba do općeg prestanka vojnih operacija, a u slučaju okupiranih područja do prestanka okupacije, osim, u oba slučaja, za osobe koje nakon prestanka okupacije budu konačno oslobođene, repatriirane ili ponovno nastanjene; za njih će vrijediti pogodnosti tih dokumenata sve do konačnog oslobođenja, repatrijacije ili njihovog ponovnog nastanjenja.¹⁵⁷ Ove odredbe Četvrte ženevske konvencije i Protokola I. otvaraju pitanje produljene okupacije.¹⁵⁸ Po svojoj prirodi ratna okupacija je zamišljena da bude privremena, a s druge strane imamo slučajeve izraelske okupacije Pojasa Gaze, Zapadne obale te dijelova Golanske visoravni koji traju već skoro 60 godina.¹⁵⁹ te se u tim, a i u potencijalnim takvim slučajevima pojavljuju razni problemi ekonomske i socijalne prirode poput ne samo obnove postojećih već i izgradnje novih prometnica, gospodarskog rasta odnosno dugoročnih projekata namijenjenih gospodarskome rastu, zatim otvaranje novih radnih mjesta, osiguravanje socijalne sigurnosti te mnogi drugi.¹⁶⁰

¹⁵⁵ Vidi *supra*, 5.1.1.

¹⁵⁶ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 1), str. 280-281.

¹⁵⁷ *Ibid.*, str. 941-942.

¹⁵⁸ Arai-Takahashi, Y., „Unearthing the Problematic Terrain of Prolonged Occupation“, *Israel Law Review*, sv. 52, br. 2, 2019, str. 152-162.

¹⁵⁹ Međunarodni sud je 19. 7. 2024. donio savjetodavno mišljenje kojim je okupaciju Izraela proglasio protupravnom, a s obzirom na vrijeme izrade rada u odnosu na datum donošenja savjetodavnog mišljenja ovaj rad nije mogao uzeti u obzir njegov sadržaj. Vidi: Savjetodavno mišljenje: “Pravne posljedice koje proizlaze iz politika i prakse Izraela na okupiranom palestinskom području, uključujući Istočni Jeruzalem”, dostupno na: <https://www.icj-cij.org/case/186> (18. 9. 2024.).

¹⁶⁰ Gasser, *op. cit.* (bilj. 9), str. 235.

Kao što prije početka ratne okupacije postoje neke obveze za okupanta tako neke obveze postoje i po prestanku tog režima pa kada se okupant planira povući s okupiranog područja, prije povlačenja dužan je osigurati funkcionalnu upravnu infrastrukturu.¹⁶¹

¹⁶¹ Benvenisti, *op. cit.* (bilj. 10), str. 67.

6. ZAKLJUČAK

Ratna okupacija je stanje kod kojeg se dio područja ili cijelo područje neke države stvarno nalazi pod vlašću neprijateljske vojske, a cilj mu je omogućavanje preživljavanja stanovništvu okupiranog područja u uvjetima vojne okupacije odnosno humanizacija oružanih sukoba.¹⁶² U ovom radu možemo vidjeti da međunarodno pravo ratne okupacije postoji već neko vrijeme. Ono je krenulo postajati *ius scriptum* odnosno njegova kodifikacija započela je u pretprošlom stoljeću te je razvoj te grane prava tekao od prava ratne okupacije koje nije imalo naglasak na zaštiti ljudi zahvaćenih situacijama ratne okupacije do humanizacije prava ratne okupacije, a u tom smjeru će se vjerojatno i nastaviti taj razvoj. Kao potvrda toga, u radu se vidi da su pitanja koja se javljaju u kontekstu ratne okupacije uređena odnosno rješenja tih pitanja nude razni izvori međunarodnog prava oružanih sukoba, ponajprije Haaški pravilnik, Četvrta ženevska konvencija i Protokol I., na koje se ujedno najviše referira izlaganje u ovome radu. U radu ima govora o nekim teoretskim postavkama te specifične grane prava jer smatramo da je poznavanje teorije u određenoj mjeri potrebno kako bi se bolje razumjelo samo pravo ratne okupacije.

O postojanju režima ratne okupacije govorimo kada jedna država okupira cijelo ili dio područja druge države, a u tom slučaju ona može provoditi vlast na tom području jer ga stvarno kontrolira, tj. ona se služi prinudom u kojoj se ogleda njezin autoritet na tome području. Ponajprije se to svojstvo prinude ogleda kroz suverena prava koja okupacijskoj sili pripadaju na okupiranome području kao što je primjerice pravo provođenja sudbene nadležnosti od strane okupantove vojne uprave na tome području. Uprava na okupiranome području je vojna jer do ratne okupacije dolazi kako bi okupacijska sila ostvarila neke vojne odnosno sigurnosne ciljeve. No, kao što se može vidjeti u radu¹⁶³ uspostavom režima ratne okupacije na nekome području država čije područje je okupirano ne gubi suverenost na njemu već samo nije u mogućnosti izvršavati najvišu vlast na tome području u punom opsegu za vrijeme trajanja tog režima. Također, okupant ima određene dužnosti spram imovine i ljudi na okupiranome području.¹⁶⁴ Naposljetku, ratna okupacija prestaje prestankom postojanja uvjeta za njezinu uspostavu.¹⁶⁵

¹⁶² Vidi *supra*, uz bilj. 3.; zatim *supra*, 2.2.

¹⁶³ Vidi *supra*, 5.3.

¹⁶⁴ Vidi *supra*, 5.4.2. i 5.4.3.

¹⁶⁵ Vidi *supra*, uz bilj. 158.

LITERATURA

Knjige i članci:

- Andrassy, J., Bakotić, B., Seršić, M., Vukas, B., *Međunarodno pravo, 3. dio*, Zagreb, 2006.;
- Arai-Takahashi, Y., *Unearthing the Problematic Terrain of Prolonged Occupation*, *Israel Law Review*, sv. 52, br. 2, 2019, str. 125-167;
- Benvenisti, E., *The International Law of Occupation*, 2. izd., Oxford, 2012.;
- Dinstein, Y., *The International Law of Belligerent Occupation*, Cambridge, 2009.;
- Gasser, H.-P., *Notes on the Law on Belligerent Occupations*, *Military Law and the Law of War Review*, sv. 45, br. 1-2, 2006, str. 229-237;
- Glazier, D., *Ignorance is Not Bliss: The Law of Belligerent Occupation and the U.S. Invasion of Iraq*, *Rutgers Law Review*, sv. 58, br. 1, 2005, str. 121-194;
- Johnson, J. C., *Under New Management: The Obligation to Protect Cultural Property during Military Occupation*, *Military Law Review*, sv. 190-191, 2006-2007, str. 111-152.

Dokumenti:

- Konvencija (IV.) o zakonima i običajima rata na kopnu (1907.) s prilogom, hrv. tekst u: Bakotić, B., Galli, T. (ur.), *Izbor međunarodnih ugovora o vođenju neprijateljstava*, Zagreb, 2001., str. 5-20;
- Povelja Ujedinjenih naroda Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 7/1994;
- Ženevske konvencije o zaštiti žrtava rata (1949.) i dopunski protokoli (1977.), Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 5/1994; također u: Lapaš, D., Šošić, T. M. (ur.), *Međunarodno javno pravo-izbor dokumenata*, Zagreb, 2005, str 880-1009.